

В енергичната и твърде обхватна дейност на младия родолюбец се отразява и доказва една вече зародила се от времето на Софроний Врачански и първия известен ни български политически кръг в Букурещ закономерност: по силата на обстоятелствата именно българите извън България са в състояние да видят, осмислят и приложат за каузата на своето отечество постиженията на европейските национални движения, което дава нови стимули, ускорява и целенасочва напредъка на освободителните борби, обусловени от вътрешните исторически обстоятелства и постоянно тлеещото недоволство и съпротива срещу турското владичество.

Богатата поради служебната си системност и продължителност дипломатическа и друга документация има важна стойност и като внимателен поглед на квалифицирани външнополитически наблюдатели, познаващи и другите балкански и западноевропейски национални движения. Те следят и преценяват и пристрастно, т.е. от гледната точка на собствените си правителства, но и обективно фиксират - при ярки български прояви всекидневно, дори по няколко пъти на ден - събитията, проявяващите се в тях личности, общите политически настроения. Като постоянни наблюдатели и регистратори на най-достъпните им факти от живота и дейността на емиграцията, така че в своята съвкупност служебните им донесения и информацията на други чужденци дават в редица случаи по-пълна информация за българите извън България и за голямата, често решаваща роля за формирането и развитието на политическата мисъл, революционните действия и твърде значимата роля на българската емиграция за напредъка на освободителните борби, за тяхната активизация в определени моменти и за общия им ход.

* * *

Нека се обърнем към някои от конкретните факти, които доказват научната значимост на документалната информация, произхождаща от чужди среди и дават възможност нагледно да се убедим как тя подпомага с допълнителни, понякога и нерядко, недостъпни за българите сведения - и за тези в страната, и за пребиваващите извън нея.

Естествено, от особена важност са материалите от твърде обемната държавна преписка на турската администрация - централна и местна. Пряко отношение към освободителните борби и емиграцията имат документите от службите на Османската империя - постоянните полицейски местни наблюдения и донесения за противоправителствени и антитурски настроения и прояви на отделни лица от българското население и на по-големи народни общности; тук принадлежат и писмени или устни донесения на завербуваните агенти от местното население и емигрантите във от България, които са обикновено фиксирани в административната преписка с Портата или по-горна служебна инстанция в българските земи. Известните ни турски държавни документи дават достатъчно свидетелства за важните сведения, които могат да се намерят в този род извори.